

Το συναρπαστικό αντικείμενο της τραπεζικής

Οι πνευματικές προκλήσεις συναντούν τις ανάγκες της ζωής

1.1 Εισαγωγή

Σε έναν κόσμο όπου κυριαρχούν οι αντιθέσεις και οι διαχωριστικές γραμμές, οικονομικές, κοινωνικές, εθνικές, γεωγραφικές..., οι τράπεζες, και το χρηματοοικονομικό σύστημα γενικότερα, έχουν επιτύχει το ακατόρθωτο· να αποτελούν διαχρονικά ένα θέμα, ίσως το μοναδικό, στο οποίο όλοι συμφωνούν: αγαπούν να τις μισούν.

Στη διαμόρφωση αυτής της όχι κολακευτικής ομοφωνίας οι τράπεζες έχουν καθοριστική συμβολή. Συχνά πυκνά, τους δύο τελευταίους αιώνες, έχουν βρεθεί στο επίκεντρο οικονομικών κρίσεων, σε πλούσιες βιομηχανικές και σε φτωχές αναπτυσσόμενες χώρες, εξ αιτίας των οποίων καταρρέουν οικονομίες, χάνονται οι αποταμιεύσεις και οι κόποι μιας ζωής και ανατρέπεται επί το δυσμενέστερο η ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων, αφαιρείται από τους νέους η δυνατότητα για δημιουργική σταδιοδρομία η οποία θα είναι επ' ωφελεία όχι μόνον των ιδίων αλλά και του κοινωνικού συνόλου, οξύνονται οι κοινωνικές ανισότητες, δημιουργούνται εντάσεις στο εσωτερικό των χωρών και μεταξύ των χωρών...

Πόσοι, όμως, ακόμη και υψηλόβαθμα τραπεζικά στελέχη, κατανοούν τη μεγάλη δυνητική συμβολή των τραπεζών στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική ευημερία, καθώς και τους κινδύνους τους οποίους πρέπει να αναλαμβάνουν προκειμένου να έχουν αυτή τη συμβολή; Πόσοι κατανοούν ότι οι τράπεζες κινούνται σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο οικονομικό, κοινωνικό και θεσμικό περιβάλλον, όπου η μόνη σταθερά είναι η συνεχής αλλαγή, και στο οποίο συχνά καλούνται να αναλάβουν περισσότερες ευθύνες από όσες τους αναλογούν;

Πόσοι, επίσης, κατανοούν ότι τα προβλήματα των τραπεζών συνήθως είναι συμπτώματα βαθύτερων προβλημάτων στην οικονομία, στις αγορές –εγχώριες και διεθνείς– αλλά και στους θεσμούς μίας χώρας; Όπως εύγλωττα συνοψίζει η Anan R. Admati,¹ καθηγήτρια στη φημισμένη Σχολή Διοικήσεως Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Stanford των ΗΠΑ,

“It Takes a Village to Maintain a Dangerous Financial System”

¹ Κεφάλαιο 13 στον συλλογικό τόμο Just financial markets? Finance in a Just Society, τον οποίο επιμελήθηκε η Liza Herzog (2017).

Συγκριτικά με αυτά τα οποία γνωρίζει ο μέσος πολίτης, οι τράπεζες κάνουν πολύ περισσότερα πράγματα, θετικά και λιγότερο θετικά· έχουν μεγαλύτερη συμβολή στην κοινωνική ευημερία, αλλά είναι και υπεύθυνες για περισσότερα προβλήματα· αναλαμβάνουν μεγαλύτερους κινδύνους, περισσότερο από ό,τι χρειάζεται για να έχουν συμβολή στην κοινωνική ευημερία· είναι περισσότερο ευάλωτες από δικές τους επιλογές και λάθη, αλλά και από εξελίξεις στην οικονομία τις οποίες δεν ελέγχουν και για τις οποίες δεν φέρουν ευθύνη· και απολαμβάνουν πολύ μεγαλύτερη προστασία από την Πολιτεία, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον τομέα της οικονομίας.

Επιπλέον, στην τραπεζική τίποτε δεν είναι όπως εκ πρώτης όψεως φαίνεται. Πίσω από κάθε προϊόν –ακόμη και το απλούστερο, όπως είναι οι καταθέσεις–, πίσω από κάθε απόφαση των τραπεζών, πίσω από κάθε επιλογή και κανόνα του θεσμικού πλαισίου, κρύβονται πολλά λεπτά θέματα η κατανόηση των οποίων απαιτεί πολλές γνώσεις –τεχνικές, οικονομικές, ιστορικές, κοινωνικές– και κριτική σκέψη.

Όλα δε αυτά προέρχονται από τον πρωταγωνιστικό ρόλο των τραπεζών στην οικονομία και στις αγορές. Εν συντομία, οι τράπεζες αποτελούν το σημείο όπου συναντώνται σε καθημερινή βάση τα νοικοκυριά, οι επιχειρήσεις, η κυβέρνηση, η κεντρική τράπεζα, οι επενδυτές... Επηρεάζουν όλους τους άλλους οικονομικούς παράγοντες, αλλά και επηρεάζονται από αυτούς. Επηρεάζουν επιπλέον και τον τρόπο με τον οποίο οι τελευταίοι αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Με λίγα λόγια, οι τράπεζες επηρεάζουν την ζωή όλων μας και, μάλιστα, πολύ περισσότερο από ό,τι (ανα)γνωρίζουμε.

Γι' αυτό η τραπεζική αποτελεί ένα συναρπαστικό αντικείμενο. Συναρπαστικό ακόμη και για τους επαίοντες, οι οποίοι δεν παύουν να εκπλήσσονται από τις συνεχείς αλλαγές, καθώς και από τις οικονομικές δυνάμεις και την κοινωνική δυναμική που προκαλούν τις αλλαγές. Είναι ένα αντικείμενο για σκεπτόμενους ανθρώπους, για ανθρώπους οι οποίοι έχουν την προδιάθεση να προβληματιστούν για τα πάντα, ακόμη και για τα αυτονόητα, και οι οποίοι είναι έτοιμοι να δεχθούν απρόοπτες απαντήσεις, ακόμη και σε (φαινομενικά) απλές ερωτήσεις.

1.2 Χρηματοοικονομικό σύστημα – Πρωταγωνιστές

Με όχημα την κύρια λειτουργία του χρηματοοικονομικού συστήματος, τη ροή χρήματος από τους χρηματοδότες στους χρηματοδοτούμενους, το σχήμα 1.1 παρουσιάζει τους εμφανείς πρωταγωνιστές: νοικοκυριά, επιχειρήσεις, κυβέρνηση, αλλοδαποί, αγορές χρήματος και κεφαλαίου, τράπεζες και άλλοι διαμεσολαβητές. Η συζήτηση εδώ είναι συνεκτική· περισσότερες πληροφορίες για κάθε έναν θα ξετυλίγονται στη συνέχεια του βιβλίου.

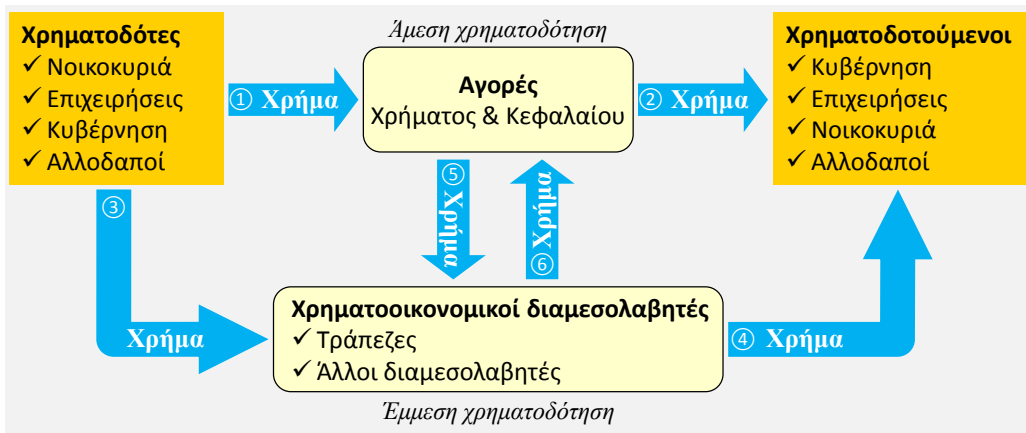
Τα *νοικοκυριά* είναι ο μεγαλύτερος χρηματοδότης σε μία οικονομία. Ναι μεν σε κάθε περίοδο κάποια νοικοκυριά δανείζονται, αλλά τα νοικοκυριά συνολικά αποταμιεύουν, δηλαδή δαπανούν λιγότερο από το εισόδημά τους. Οι αποταμιεύσεις τους χρηματοδοτούν τους υπόλοιπους οικονομικούς παράγοντες.

Οι *επιχειρήσεις* συνήθως είναι στην πλευρά των χρηματοδοτούμενων. Αυτό, όμως, δεν αποκλείει κάποιες επιχειρήσεις, σε κάποιες περιόδους, να έχουν περισσότερα

χρήματα από όσα χρειάζονται. Αξιοποιώντας το πλεόνασμα χρημάτων, προκειμένου να αυξήσουν τα κέρδη τους, χρηματοδοτούν άλλους οικονομικούς παράγοντες. Θεωρείστε, για παράδειγμα, μία ξενοδοχειακή επιχείρηση στην Ελλάδα: στο τέλος του καλοκαιριού έχει πολλά διαθέσιμα χρήματα, παρότι πριν την έναρξη της τουριστικής περιόδου ίσως έχει έλλειμμα χρημάτων και χρειάζεται χρηματοδότηση.

Σχήμα 1.1. Χρηματοοικονομικό σύστημα – Εμφανείς πρωταγωνιστές

Με όχημα τη ροή του χρήματος από τους χρηματοδότες στους χρηματοδοτούμενους

Ομοίως και η *κυβέρνηση*. Παρότι στις περισσότερες χώρες είναι ο μεγαλύτερος χρηματοδοτούμενος, την περίοδο πληρωμής των φόρων έχει ταμειακό πλεόνασμα το οποίο αξιοποιεί προκειμένου να αυξήσει τα έσοδά της.

Στους *αλλοδαπούς* περιλαμβάνονται επενδυτές, επιχειρήσεις, τράπεζες, κυβερνήσεις, ακόμη και νοικοκυριά από άλλες χώρες. Οι πιθανοί λόγοι για τους οποίους επιθυμούν να τοποθετήσουν τα χρήματά τους στη χώρα είναι πολλοί: υψηλότερες αποδόσεις, μείωση του κινδύνου με διεθνή διαφοροποίηση του επενδυτικού χαρτοφυλακίου τους –θα το δούμε στο κεφάλαιο 6–, στρατηγικοί –όπως για χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων τους στη χώρα–, για ασφάλεια –όπως οι καταθέσεις στην Ελβετία–... Ομοίως, οι πιθανοί λόγοι για τους οποίους αλλοδαποί επιθυμούν να χρηματοδοτηθούν στη χώρα είναι πολλοί: χαμηλότερο κόστος, διαφοροποίηση των πηγών χρηματοδότησεως, καλύτερο θεσμικό και νομικό περιβάλλον το οποίο προστατεύει τους χρηματοδοτούμενους, διαχείριση του συναλλαγματικού κινδύνου, δηλαδή, του κινδύνου οι ισοτιμίες να μεταβληθούν εις βάρος του οικονομικού παράγοντα...

Άμεση και έμμεση χρηματοδότηση.

Στο σχήμα 1.1, η ροή χρήματος γίνεται μέσω δύο καναλιών τα οποία χαρακτηρίζονται ως *άμεση* (*direct financing*) και *έμμεση* (*indirect financing*) χρηματοδότηση. Η άμεση (βέλη ① και ②) γίνεται μέσω των *αγορών χρήματος και κεφαλαίου*, η έμμεση (βέλη ③ και ④) μέσω των *τραπεζών* και των *άλλων διαμεσολαβητών*.

Η αγορά χρήματος είναι για βραχυχρόνιες χρηματοδοτήσεις, μέχρις ενός έτους, η αγορά κεφαλαίου για μακροχρόνιες.

Οι τράπεζες διακρίνονται σε *εμπορικές (commercial banks)* και *τράπεζες γενικών συναλλαγών (universal banks)*. Οι κύριες δραστηριότητες των πρώτων είναι η αποδοχή καταθέσεων (βέλος ③) και η χορήγηση δανείων (βέλος ④): χρηματοδοτούνται κατά κύριο λόγο με καταθέσεις και αξιοποιούν τα χρήματά τους χορηγώντας δάνεια. Οι τράπεζες γενικών συναλλαγών είναι εμπορικές τράπεζες οι οποίες έχουν μεγαλύτερη χρηματοδότηση από τις αγορές (βέλος ⑤) και επενδύουν σημαντικό μέρος των χρημάτων τους σε αξιόγραφα μέσω των αγορών (βέλος ⑥). Επιπλέον, δραστηριοποιούνται στον ασφαλιστικό τομέα και παρέχουν υπηρεσίες επενδυτικής τραπεζικής.

Οι άλλοι διαμεσολαβητές περιλαμβάνουν

- ✓ εξειδικευμένες τράπεζες, όπως, στεγαστικές (*mortgage banks, building societies*), ταμειυτήρια και αποταμειευτικές τράπεζες (*savings banks*), και συνεργατικές τράπεζες (*cooperative banks*),
- ✓ αναπτυξιακές τράπεζες (*development banks*), συνήθως κρατικοί φορείς ή διεθνείς οργανισμοί οι οποίοι χρηματοδοτούν έργα υποδομών (δρόμοι, λιμάνια, αεροδρόμια, ενέργεια, επικοινωνίες...) και κοινής ωφελείας (σχολεία, νοσοκομεία...), τα οποία είναι απαραίτητα για οικονομική ανάπτυξη,
- ✓ μη-τραπεζικούς οργανισμούς, όπως *χρηματοδοτικές εταιρείες (finance companies)*, ασφαλιστικές εταιρείες (*insurance companies*), ιδιωτικά συνταξιοδοτικά ταμεία (*private pension funds*), οχήματα συλλογικών επενδύσεων/αμοιβαία κεφάλαια (*pooled investment schemes*). Συχνά αναφέρονται ως *σκιώδες τραπεζικό σύστημα (shadow banking system)*.

Οι εν λόγω διαμεσολαβητές αποσπούν πελάτες από τις εμπορικές τράπεζες. Στο δυναμικό και πολύ ανταγωνιστικό χρηματοοικονομικό σύστημα, ανταγωνίζονται με επιτυχία τις έχουσες μεγαλύτερο οικονομικό μέγεθος εμπορικές τράπεζες, αξιοποιώντας κάθε ευκαιρία που τους παρέχει η τεχνογνωσία και οι σχέσεις με τους πελάτες τους, η τεχνολογία της πληροφορικής, το θεσμικό πλαίσιο και –ενίοτε– η δυσάρεσκεια των πολιτών για τις τράπεζες.

Χάριν της οικονομίας του λόγου, εφεξής οι εμπορικές τράπεζες, οι τράπεζες γενικών συναλλαγών και οι εξειδικευμένες τράπεζες θα αναφέρονται συλλογικά ως *τράπεζες*.

Ένα εκ πρώτης όψεως απλοϊκό ερώτημα είναι γιατί το ένα κανάλι χαρακτηρίζεται άμεση χρηματοδότηση και το άλλο έμμεση αφού και στα δύο παρεμβάλλεται ένας τρίτος μεταξύ των χρηματοδοτών και των τελικών χρηματοδοτουμένων: οι αγορές στο πρώτο, οι διαμεσολαβητές στο δεύτερο. Η ειδοποιός διαφορά έγκειται στους κινδύνους που αναλαμβάνουν οι χρηματοδότες. Εάν, για παράδειγμα, πτωχεύσει ένας χρηματοδοτούμενος, στην άμεση χρηματοδότηση θα υποστούν ζημία οι χρηματοδότες, ενώ στην έμμεση θα υποστούν τη ζημία οι διαμεσολαβητές – οι χρηματοδότες θα είναι προστατευμένοι. Γενικότερα, στην άμεση χρηματοδότηση οι χρηματοδότες θα επηρεαστούν αρνητικά εάν χειροτερεύσει η οικονομική κατάσταση των χρηματοδοτουμένων, στην έμμεση θα είναι προστατευμένοι.

Συχνά, επίσης, δημιουργείται σύγχυση με τις *κεντρικές τράπεζες (central banks)* και τις *επενδυτικές τράπεζες (investment banks)*. Εν συντομία, η κεντρική τράπεζα μίας χώρας ασκεί τη νομισματική πολιτική, έχει το προνόμιο να εκδίδει χρήμα και –στις

περισσότερες χώρες– εποπτεύει τις τράπεζες. Οι δε επενδυτικές τράπεζες βοηθούν επιχειρήσεις και κυβερνήσεις να αντλούν χρήματα μέσω των αγορών χρήματος και κεφαλαίου και παρέχουν σχετικές επενδυτικές συμβουλές· επιπλέον, επενδύουν στις αγορές.

Αφανείς πρωταγωνιστές.

Υπάρχουν και αφανείς πρωταγωνιστές οι οποίοι, παρότι δεν φαίνονται στο σχήμα 1.1, έχουν σημαντική συμβολή στη λειτουργία του χρηματοοικονομικού συστήματος. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν

- ✓ οι ρυθμιστικές και οι εποπτικές αρχές – οι πρώτες θέτουν τους κανόνες του θεσμικού πλαισίου, οι δεύτερες μεριμνούν για την εφαρμογή του,
- ✓ οι οίκοι αξιολογήσεως πιστοληπτικής ικανότητας,
- ✓ οι ελεγκτικές εταιρείες,
- ✓ οι αναλυτές μετοχών,
- ✓ ο χρηματοοικονομικός τύπος και,
- ✓ (με όλο και μεγαλύτερο ρόλο) το διαδίκτυο το οποίο ανταγωνίζεται, και ενίοτε υποκαθιστά, τον τύπο στην ενημέρωση του κοινού.

Άλλοι σημαντικοί παίκτες εμφανίζονται στο σχήμα 1.2. Είναι η εγχώρια οικονομία, καθώς το εγχώριο χρηματοοικονομικό σύστημα –μέρος του οποίου είναι οι τράπεζες– δεν λειτουργεί στο κενό αλλά αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του οικονομικού γίγνεσθαι, και η διεθνής οικονομία και οι διεθνείς αγορές οι οποίες επηρεάζουν τις τράπεζες και άμεσα και έμμεσα – έμμεσα διότι επηρεάζουν την εγχώρια οικονομία.

Σχήμα 1.2. Η μεγάλη εικόνα

Και άλλοι σημαντικοί παίκτες που επηρεάζουν τις τράπεζες

Σκληρός ανταγωνισμός.

Ένα χαρακτηριστικό του χρηματοοικονομικού συστήματος είναι ο σκληρός ανταγωνισμός. Εστιάζοντας στις τράπεζες, ανταγωνίζονται με τις αγορές και το σκιώδες τραπεζικό σύστημα για τα χρήματα των χρηματοδοτών (βέλος ③ έναντι βέλους ①) αλλά και για τη χρηματοδότηση των καλύτερων πελατών (βέλος ④ έναντι βέλους ②). Ανταγωνίζονται, επίσης, για την παροχή υπηρεσιών –θα τις δούμε στα κεφάλαια 6 και 9– από τις οποίες κερδίζουν προμήθειες, αλλά και για την προσέλκυση των καλύτερων εργαζομένων.

Επιπλέον, οι τράπεζες ανταγωνίζονται και μεταξύ τους για καταθέσεις (βέλος ③), χορήγηση δανείων (βέλος ④), παροχή υπηρεσιών και προσέλκυση των καλύτερων εργαζομένων.

Σκληρότερος ανταγωνισμός, χαμηλότερα κέρδη. Μάλιστα, σε κάποιες περιπτώσεις ο ανταγωνισμός δεν είναι δίκαιος διότι οι τράπεζες αντιμετωπίζουν περισσότερους θεσμικούς περιορισμούς στις δραστηριότητές τους από τους ανταγωνιστές τους στις αγορές και στο σκιώδες τραπεζικό σύστημα. Περισσότεροι περιορισμοί, μικρότερα δυνητικά κέρδη, όπως αναλύεται στο ένθετο 1.2.

1.3 Στόχοι του βιβλίου

Κύριος στόχος του βιβλίου είναι να εισάγει τους αναγνώστες στο συναρπαστικό αντικείμενο της τραπεζικής.

Συγκεκριμένα, να προετοιμάσει τους φοιτητές για σταδιοδρομία ως υψηλόβαθμα στελέχη σε τράπεζες, επιχειρήσεις, συμβουλευτικές εταιρείες, εταιρείες παροχής επενδυτικών υπηρεσιών, στην κυβέρνηση και την κεντρική τράπεζα, στις εποπτικές αρχές και να βοηθήσει στελέχη των ανωτέρω οργανισμών να δουν τη μεγάλη εικόνα της τραπεζικής, αλλά και του χρηματοοικονομικού συστήματος γενικότερα, ώστε να είναι παραγωγικότεροι στη δουλειά τους.

Γενικότερα, να βοηθήσει τους πολίτες να κάνουν καλύτερη διαχείριση των οικονομικών τους και να προστατεύουν αποτελεσματικότερα τα συμφέροντά τους. Με αναφορά στην προαναφερθείσα διαπίστωση της *Anap Admati*, όλοι μας να ασκούμε τα εκ του νόμου δικαιώματά μας και τη δυνατότητα να επηρεάζουμε τις αποφάσεις των ιθυνόντων, με όλες μας τις ιδιότητες –ως χρηματοδότες και χρηματοδοτούμενοι, ως πελάτες των τραπεζών, ως εργαζόμενοι στο χρηματοοικονομικό σύστημα, ως πολίτες που εκλέγουμε τους κυβερνώντες–, για καλύτερη λειτουργία των τραπεζών και του χρηματοοικονομικού συστήματος. Θα είναι προς όφελος όλων μας.

Οι κυριότεροι ενδιάμεσοι στόχοι και σταθμοί στην απαιτητική προσπάθεια να επιτύχουμε τον κύριο στόχο σκιαγραφούνται κατωτέρω, ενίοτε με τη μορφή ερωτήσεων.

Τράπεζες

Ο πρώτος ενδιάμεσος στόχος αφορά τις τράπεζες. Θέλουμε να κατανοήσουμε πώς λειτουργούν αλλά και τις αμέτρητες δυνάμεις της αλλαγής οι οποίες επενεργούν συνεχώς. Δεν αρκούμαστε σε μία φωτογραφία της στιγμής, σε μία απλή περιγραφή των τραπεζών και των προϊόντων και των υπηρεσιών τους. Αντιθέτως, θέλουμε να δούμε τη φωτογραφία ως ένα πλάνο μίας ταινίας της οποίας την εξέλιξη θα προσπαθούμε να προβλέψουμε.

Οι σχετικές ερωτήσεις αφορούν τις *λειτουργίες* των τραπεζών, καθώς και τους *κινδύνους* που αναλαμβάνουν και τους *πειρασμούς* που αντιμετωπίζουν. Οι απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις αναδεικνύουν το όφελος όλων, ακόμη και αυτών –εάν υπάρχουν– οι οποίοι δεν έχουν καμία σχέση με το τραπεζικό σύστημα, από την εύρυθμη λειτουργία των τραπεζών και του χρηματοοικονομικού συστήματος γενικότερα. Αναδεικνύουν, επίσης, τη υποχρέωση της Πολιτείας να μεριμνά σχετικά.

Λειτουργίες.

Γιατί υπάρχουν οι τράπεζες; Ποιά είναι η *προστιθέμενη αξία* τους στην οικονομία, η συμβολή τους στην κοινωνική ευημερία;

Με απλά λόγια, *τι κάνουν, γιατί το κάνουν και πώς θα άλλαζαν* εάν αλλάξει κάτι στην οικονομία, στο θεσμικό πλαίσιο, στο νομικό περιβάλλον και στις κοινωνικές συνθήκες στη χώρα; Οι τελευταίες περιλαμβάνουν και τις προσδοκίες της κοινωνίας για τον ρόλο των τραπεζών και των επιχειρήσεων στην οικονομία – προσδοκίες οι οποίες αυξάνονται διαρκώς.

Κίνδυνοι και πειρασμοί.

Τι κινδύνους πρέπει να αναλαμβάνουν οι τράπεζες προκειμένου να έχουν συμβολή στην κοινωνική ευημερία; Από πού προέρχονται; Ποιό είναι το εύλογο ύψος αυτών των κινδύνων;

Τι πειρασμούς αντιμετωπίζουν οι τράπεζες; Και γιατί να μας ενδιαφέρουν; Ιδιωτικοί οργανισμοί είναι, ας αποφασίζουν κατά το δοκούν απολαμβάνοντας τους καρπούς των πράξεών τους είτε είναι γλυκείς είτε πικροί.

Ως μία πρώτη απάντηση σε αυτές τις ερωτήσεις, οι τράπεζες, προκειμένου να έχουν συμβολή στην κοινωνική ευημερία, και, ως εκ τούτου, να έχουν λόγο υπάρξεως, πρέπει να αναλαμβάνουν κινδύνους. Μαζί με αυτούς έρχεται και ο πειρασμός να αναλάβουν υπέρμετρους κινδύνους. Πριν εμφανιστούν οι κίνδυνοι κερδίζουν τα στελέχη και οι ιδιοκτήτες/μέτοχοι των τραπεζών· όταν εμφανιστούν, το κοινωνικό σύνολο συνήθως επωμίζεται μεγάλο μέρος του κόστους. Ιδιωτικό όφελος, δημόσιο κόστος. Επιπλέον, η ανάληψη υπέρμετρων κινδύνων έχει επιπτώσεις σε τρίτους οι οποίοι δεν έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν τις αποφάσεις των τραπεζών – έχει, με την οικονομική ορολογία, *παράπλευρες απώλειες (externality effects)*.

Ποιος κρίνει πότε οι κίνδυνοι είναι υπέρμετροι; Με τι αξιοπιστία; Έχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι τα ίδια κριτήρια;

Ανεξάρτητα από τη δυσκολία να απαντηθούν αυτές οι ερωτήσεις, ο εν λόγω πειρασμός δημιουργεί κίνητρο, αλλά και υποχρέωση, στις Αρχές να αποτρέψουν την ανάληψη υπέρμετρων κινδύνων. Τα μέσα είναι το θεσμικό πλαίσιο, το οποίο περιορίζει τις επιλογές των τραπεζών, η εποπτεία, για εφαρμογή του, και το νομικό σύστημα της χώρας, για συμμόρφωση όλων με τους κανόνες και τους νόμους. Η απαιτούμενη ανθρώπινη και υλικοτεχνική υποδομή για την αποτελεσματική λειτουργία της εποπτείας και του νομικού συστήματος είναι ένα άλλο σημαντικό ερώτημα.

Άνθρωποι και κίνητρα

Ο δεύτερος ενδιάμεσος στόχος αφορά τα κίνητρα όλων των συμμετεχόντων, όλων των *παικτών*. Θα μπορούσαμε να τα συνοψίσουμε σε δύο αλληλένδετα αλλά και αντικρουόμενα κίνητρα: *μεγιστοποίηση της αποδόσεως/ωφελείας* και *ελαχιστοποίηση των κινδύνων*. Κατά κανόνα, η υψηλότερη απόδοση πηγαίνει χέρι-χέρι με υψηλότερο κίνδυνο. Κάθε παίκτης έχει τη δική του επιθυμητή σχέση κινδύνου-αποδόσεως η οποία, συνήθως, δεν είναι συμβατή με αυτή των υπολοίπων.

Με τον όρο συμμετέχοντες/παίκτες αναφερόμαστε και στους οργανισμούς, όπως οι τράπεζες και οι εποπτικές αρχές, και στους ανθρώπους. Οι δε άνθρωποι είναι πολλοί. Οι σημαντικότεροι για την ανάλυσή μας είναι

- ✓ οι καταθέτες και οι δανειζόμενοι (βέλη ③ και ④ στο σχήμα 1.1),
- ✓ επενδυτές οι οποίοι επενδύουν σε αξιόγραφα των τραπεζών (βέλη ① και ⑤) ή των χρηματοδοτούμενων (βέλη ① και ②),
- ✓ άλλοι χρηματοδοτούμενοι από τις τράπεζες (βέλη ⑥ και ②),
- ✓ άλλοι πελάτες των τραπεζών, οι οποίοι δεν φαίνονται στο σχήμα 1.1 – θα τους δούμε στα κεφάλαια 6-10,
- ✓ στελέχη των τραπεζών, όπως ανώτατα διοικητικά στελέχη, μέλη των διαφόρων επιτροπών εσωτερικού ελέγχου, στελέχη των διευθύνσεων δανειοδοτήσεων και διαχειρίσεως κινδύνων, και διαπραγματευτές (*traders*)· μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου και απλοί εργαζόμενοι,
- ✓ στελέχη των ρυθμιστικών και των εποπτικών αρχών,
- ✓ αναλυτές μετοχών,
- ✓ ορκωτοί ελεγκτές/λογιστές,
- ✓ δημοσιογράφοι,
- ✓ νομικοί και δικαστές,
- ✓ κυβερνητικά στελέχη και μέλη του κοινοβουλίου. Ας σημειωθεί εδώ ότι η κυβέρνηση έχει πολλούς ρόλους: χρηματοδοτείται και χρηματοδοτεί, ασκεί τη δημοσιονομική πολιτική, βοηθά τις τράπεζες σε περίπτωση ανάγκης, ελέγχει τις εποπτικές αρχές...
- ✓ το κοινωνικό σύνολο, οι πολίτες.

Η διάκριση μεταξύ των κινήτρων των στελεχών και των οργανισμών αντανakλά το ότι οι τράπεζες, οι επιχειρήσεις, οι εποπτικές αρχές... δεν είναι μονολιθικοί οργανισμοί στους οποίους όλοι εργάζονται με μοναδικό στόχο την υλοποίηση των τεθέντων στόχων. Οι θεθέντες στόχοι αντανakλούν τις επιλογές της διοικήσεως, την προτιμητέα σχέση κινδύνου-αποδόσεως.

Αντιθέτως! Κάθε παίκτης ενδιαφέρεται πρωτίστως για το δικό του συμφέρον και δευτερευόντως για το συμφέρον του οργανισμού στον οποίο εργάζεται. Ενδεικτικά, οι διαπραγματευτές μίας τραπεζής επιθυμούν να αναλάβουν μεγαλύτερους κινδύνους από ό,τι έχει ορίσει η διοίκησή της: εάν είναι τυχεροί, θα έχουν υψηλές αποδόσεις και, χάρη σε αυτές, θα απολαύσουν υψηλές αμοιβές· εάν όχι, θα πληρώσουν άλλοι – η τράπεζα και, πιθανόν, κάποιοι αντισυμβαλλόμενοι των τραπεζών και το κοινωνικό σύνολο. Προσωπικό όφελος, δημόσιο κόστος.

Κατανοώντας τα κίνητρα των παικτών, θα μπορούμε να μπαίνουμε στα ρούχα τους, να προβλέπουμε πώς θα αντιδράσουν σε μία συγκεκριμένη συγκυρία και, έτσι, να παίρνουμε καλύτερες αποφάσεις. Και πρέπει να καταλαβαίνουμε τους πάντες διότι στον πραγματικό κόσμο όλοι δρουν στρατηγικά – θα επανέλθουμε σε αυτό στην επόμενη ενότητα.

Χρηματοοικονομικά προϊόντα

Ο τρίτος ενδιάμεσος στόχος αφορά τα χρηματοοικονομικά προϊόντα.

Γιατί υπάρχει κάθε προϊόν; Ποιές ανάγκες των οικονομικών παραγόντων ικανοποιεί, από πού προέρχεται η προστιθέμενη αξία του για το κοινωνικό σύνολο;

Ποια είναι η συμβατική σχέση μεταξύ των αντισυμβαλλομένων; τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις τους; Τι κινδύνους αντιμετωπίζει κάθε αντισυμβαλλόμενος; Πώς αυτοί οι κίνδυνοι επηρεάζουν τα κίνητρα και τις αποφάσεις τους;

Για τη σημασία των ανωτέρω ερωτημάτων, σκεφθείτε τις καταθέσεις. Όλοι έχουμε κάποιον καταθετικό λογαριασμό. Πόσοι, όμως, έχουμε διαβάσει τα «ψιλά γράμματα» στο συμβόλαιο το οποίο υπογράψαμε με την τράπεζα στην οποία καταθέσαμε τα χρήματά μας; Πόσοι έχουμε προβληματιστεί για τις δυνητικές παρενέργειες των μέτρων του θεσμικού πλαισίου, ακόμη και αυτών με τις αγαθότερες προθέσεις – όπως είναι η εγγύηση των καταθέσεων;

Θεσμικό πλαίσιο και ποιότητα των θεσμών της χώρας

Ο τελευταίος ενδιάμεσος στόχος αφορά το θεσμικό πλαίσιο και την ποιότητα των θεσμών μίας χώρας.

Παντού, σε όλον τον κόσμο, οι τράπεζες λειτουργούν κάτω από ένα πολύ περιοριστικό πλαίσιο – ένα πολύπλοκο και δαιδαλώδες πλαίσιο το οποίο προσπαθεί να ρυθμίσει ακόμη και τις μικρότερες λεπτομέρειες στις πολυσχιδείς δραστηριότητες των τραπεζών και στις πολυδιάστατες σχέσεις τους με τους αντισυμβαλλομένους τους. Μάλλον δεν υπάρχει άλλος τομέας οικονομικής δραστηριότητας ο οποίος λειτουργεί κάτω από τόσο περιοριστικό θεσμικό πλαίσιο.

Γιατί, όμως, υπάρχει το θεσμικό πλαίσιο; Ποια είναι η προστιθέμενη αξία του για το κοινωνικό σύνολο; Ποια τα πιθανά αρνητικά του; Ποιός αποφασίζει γι' αυτό και με τι κριτήρια; Θα μπορούσε να ήταν απλούστερο; Ποιές είναι οι συνέπειες ενός θεσμικού πλαισίου το οποίο βασίζεται σε σαθρά θεμέλια ή δεν εφαρμόζεται αποτελεσματικά και ακριβοδίκαια; Σαθρά θεμέλια υπάρχουν όταν το θεσμικό πλαίσιο δεν ανταποκρίνεται στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της χώρας ή δεν έχει ως πρωταρχικό στόχο το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου.

Πώς η ποιότητα των θεσμών μίας χώρας επηρεάζει τη λειτουργία των τραπεζών και του χρηματοοικονομικού συστήματος γενικότερα; Ποιές είναι οι συνέπειες των ασθενών θεσμών;

Τι πίεση για αλλαγή δημιουργείται όταν το θεσμικό πλαίσιο στηρίζεται σε σαθρά θεμέλια ή δεν εφαρμόζεται αποτελεσματικά και ακριβοδίκαια ή όταν οι θεσμοί δεν λειτουργούν αποτελεσματικά; Τι χρειάζεται για να ευοδωθεί αυτή η πίεση; Ποιος είναι ο σχετικός ρόλος των πολιτών και του πολιτεύματος;

1.4 Στρατηγική αλληλεπίδραση

Στο αποκεντρωμένο οικονομικό σύστημα στο οποίο ζούμε, κάθε ένας αποφασίζει στρατηγικά, με γνώμονα το συμφέρον του. Στρατηγικά σημαίνει ότι βλέπει μπροστά: προσπαθεί να προβλέψει τις πιθανές πράξεις των υπολοίπων παικτών διότι θα επηρεάσουν το αποτέλεσμα των δικών του προσπαθειών. Λαμβάνει, επίσης, υπ' όψιν τις πιθανές εξελίξεις στην οικονομία και στις αγορές, και τους περιορισμούς από το θεσμικό πλαίσιο.

Αποτέλεσμα της στρατηγικής αλληλεπιδράσεως είναι η δομή του χρηματοοικονομικού συστήματος, οι συμμετέχοντες, τα προϊόντα, οι τιμές και οι ποσότητες των προϊόντων, το θεσμικό πλαίσιο, ακόμη και οι διαδικασίες που ακολουθούν οι τράπεζες. Τίποτε στο χρηματοοικονομικό σύστημα δεν είναι τυχαίο· ούτε στατικό. Επιπλέον, ακόμη και για τα απλούστερα θέματα, υπάρχουν περισσότερες διαστάσεις από ό,τι εκ πρώτης όψεως φαίνεται – διαστάσεις τις οποίες κάθε οικονομικός παράγων οφείλει να γνωρίζει προκειμένου να παίρνει καλές αποφάσεις. Μία ένδειξη για την ύπαρξή τους είναι ότι μικρές διαφορές στους κανόνες του θεσμικού πλαισίου, στην κατάσταση των τραπεζών ή στην οικονομία και στις αγορές ενδέχεται να δημιουργήσουν μεγάλη διαφορά στα παρατηρούμενα αποτελέσματα.

Τρεις διαπιστώσεις.

Η σύντομη συζήτηση εδώ περιστρέφεται γύρω από τρεις διαπιστώσεις:

- Δεν υπάρχουν απόλυτες απαντήσεις,
- Η συνετή συμπεριφορά ενίοτε είναι μη συνετή,
- Οι επιλογές του θεσμικού πλαισίου δεν είναι εύκολες.

Και οι τρεις καταλήγουν σε ένα σημαντικό συμπέρασμα: η τραπεζική είναι μία κατ'εξοχήν κοινωνική επιστήμη – επιστήμη η οποία απαιτεί πολλές γνώσεις, κριτική ικανότητα και κοινωνική παιδεία. Λόγω αυτού, δεν υπάρχει υποκατάστατο της ανθρώπινης κρίσεως. Ως (ευεργετική) συνέπεια, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές θα παραμείνουν εργαλεία για τους εργαζόμενους σε τράπεζες και άλλους χρηματοοικονομικούς οργανισμούς· δεν θα υποκαταστήσουν τους ανθρώπους – τουλάχιστον όχι στο ορατό μέλλον.

Δεν υπάρχουν απόλυτες απαντήσεις

Τίποτε δεν είναι άσπρο-μαύρο. Παντού υπάρχει μία χρυσή τομή.

Τίποτε στην τραπεζική, όπως άλλωστε και στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, δεν είναι άσπρο-μαύρο· παντού υπάρχει μία χρυσή τομή.

Αντανακλάται στο ότι, με γνώμονα το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου, το μέγεθος πολλών πραγμάτων δεν πρέπει να είναι ούτε πολύ υψηλό ούτε πολύ χαμηλό. Από τις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις είναι

- ✓ η εγγύηση των καταθέσεων, ώστε οι καταθέτες να μην κινδυνεύουν να χάσουν τα χρήματά τους σε περίπτωση που πτωχεύσει η τράπεζά τους,
- ✓ το ύψος ιδίων κεφαλαίων των τραπεζών,
- ✓ οι κίνδυνοι που αναλαμβάνουν οι τράπεζες προκειμένου να έχουν συμβολή στην κοινωνική ευημερία,
- ✓ η αυστηρότητα του θεσμικού πλαισίου και η αυστηρότητα εφαρμογής του,
- ✓ η προστασία των χρηματοδοτών αλλά και των χρηματοδοτούμενων από το θεσμικό πλαίσιο,
- ✓ η επέκταση των τραπεζών σε μη-καθαρά τραπεζικές εργασίες –εργασίες που δεν σχετίζονται άμεσα με τις κύριες δραστηριότητές τους, την αποδοχή καταθέσεων και τη χορήγηση δανείων–,
- ✓ η προστασία των τραπεζών από τις αρχές.

Ένα σημαντικό ερώτημα είναι το εξής:

- Είναι εφικτό να αποτυπωθούν οι (πολλές) χρυσές τομές σε ξεκάθαρους κανόνες του θεσμικού πλαισίου οι οποίοι δεν θα αφήνουν περιθώριο (παρ)ερμηνειών κατά το δοκούν;

Όπως θα δούμε, δεν είναι καθόλου εύκολο.

Η καλύτερη επιλογή εξαρτάται από τον χρονικό ορίζοντα των αποφάσεων...

Χρησιμοποιώντας τη γραμμή του χρόνου και ξεκινώντας από το κεντρικό μέρος του σχήματος, τον χρόνο εμφάνισης του προβλήματος, η θεωρούμενη καλύτερη επιλογή ίσως αλλάξει εάν προβληματιστείτε για το τι πιθανόν θα ακολουθήσει. Ο λόγος είναι ότι οι αποφάσεις σας θα επηρεάσουν την εξέλιξη των γεγονότων· άμεσα, ως αποτέλεσμα των αποφάσεών σας, έμμεσα, διότι θα επηρεάσουν τις αποφάσεις των υπολοίπων παικτών.

Ίσως αλλάξει, επίσης, εάν προβληματιστείτε για το τι προηγήθηκε της εμφάνισης του προβλήματος.

Αναδεικνύεται με ένα παράδειγμα από την τραπεζική: τη στήριξη από τις Αρχές των τραπεζών που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο πτωχεύσεως – ένα αμφιλεγόμενο θέμα το οποίο προβληματίζει έντονα όχι μόνο το ευρύ κοινό αλλά και τους επαίοντες.

Ένθετο 1.1. Στήριξη των τραπεζών – Πρώτα διλήμματα

Έστω ότι, ως υψηλόβαθμο στέλεχος της κυβερνήσεως ή της κεντρικής τραπεζής, καλείστε να αποφασίσετε εάν θα βοηθήσετε την τράπεζα X, η οποία κινδυνεύει να καταρρεύσει.

Προκειμένου να βρείτε την καλύτερη επιλογή, θα εξετάσετε και τις δύο: **Ναι** και **Όχι**. Από ποια θα ξεκινήσετε την ανάλυσή σας δεν θα επηρεάσει το τελικό αποτέλεσμα. Ας ξεκινήσουμε με **Όχι**.

Όχι.

Ένα λογικό επιχείρημα είναι το εξής: οι τράπεζες είναι επιχειρήσεις και, όπως όλες οι επιχειρήσεις, αντιμετωπίζει τον κίνδυνο πτωχεύσεως. Γιατί θα πρέπει να βοηθηθεί αυτή, ή οποιαδήποτε άλλη, τράπεζα, ενώ οι υπόλοιπες επιχειρήσεις αφήνονται να πτωχεύσουν είτε λόγω των κακών επιχειρηματικών επιλογών τους είτε λόγω δυσμενών οικονομικών εξελίξεων τις οποίες δεν είχαν τη δυνατότητα να ελέγξουν ούτε να προβλέψουν;

Περαιτέρω, γιατί να βοηθηθούν οι εύποροι –κατά κανόνα– τραπεζίτες και ιδιοκτήτες των τραπεζών, ενώ οι οικονομικά ασθενέστεροι δεν απολαμβάνουν καμία προστασία και κινδυνεύουν να βρεθούν στο δρόμο εάν τους συμβεί κάτι αρνητικό, όπως η απώλεια εργασίας;

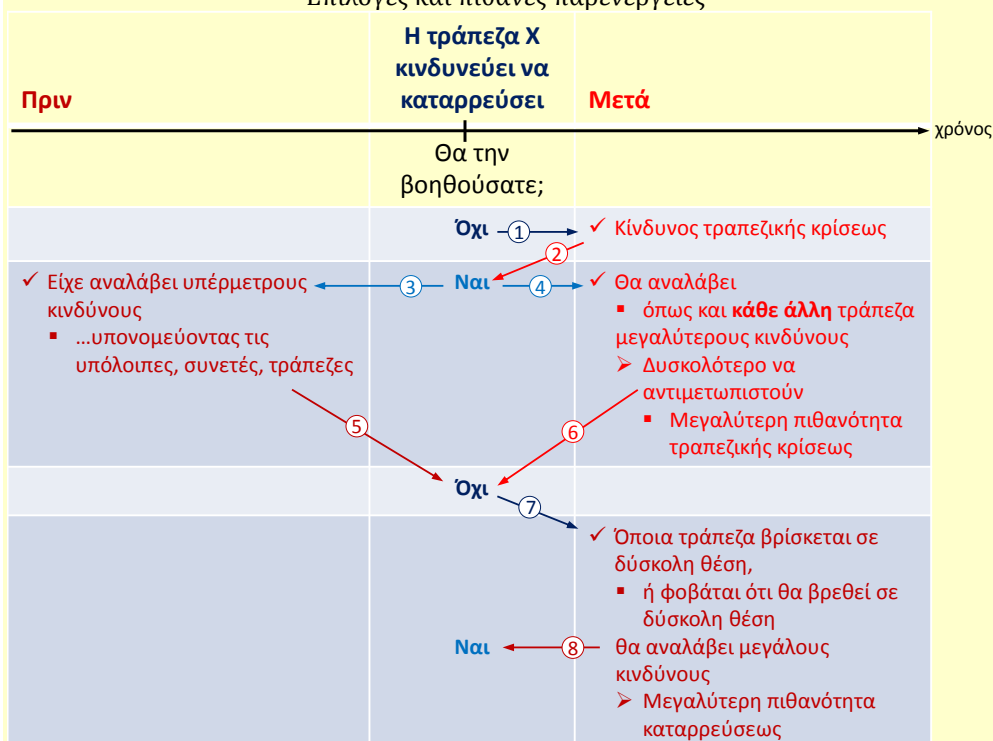
Λογική επιλογή, λοιπόν, το Όχι.

Θα επιμένατε, όμως, εάν προβληματιζόσαστε για το τι θα ακολουθήσει;

Συγκεκριμένα, εάν γνωρίζατε ότι η κατάρρευση της τραπεζής Χ ίσως προκαλούσε κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος της χώρας (βέλος ①) και –ως συνέπεια– κατάρρευση της οικονομίας, μήπως αλλάζατε γνώμη (βέλος ②);

Βοήθεια σε τράπεζα η οποία κινδυνεύει να καταρρεύσει

Επιλογές και πιθανές παρενέργειες

Σύσταση: ακολουθήστε την πορεία των βελών, αρχίζοντας από το βέλος ①.

Ναι.

Εάν, όμως, αποφασίσετε Ναι, ελλοχεύουν άλλοι κίνδυνοι. Θα τους αντιληφθείτε εάν σκεφθείτε τι πιθανόν είχε προηγηθεί **πριν** η τράπεζα φθάσει σε αυτό το σημείο που χρειάζεται βοήθεια και τι πιθανόν θα ακολουθήσει **μετά** την απόφασή σας.

Πριν: Η τράπεζα ενδέχεται να έφθασε στα όρια της καταρρεύσεως επειδή είχε αναλάβει υπέρμετρους κινδύνους (βέλος ③). Εάν την βοηθήσετε, θα είναι σαν να επιβραβεύετε τη μη-συνετή συμπεριφορά της.

Κάτι το οποίο ίσως δεν γίνει αποδεκτό από την κοινωνία, ιδιαιτέρως εάν στην πορεία έχει υπονομεύσει τις υπόλοιπες τράπεζες (Πώς, θα το δούμε πολλές φορές στη συνέχεια του βιβλίου).

Μετά: Η τράπεζα Χ, αφού προστατεύθηκε από τους κινδύνους τους οποίους είχε αναλάβει, θα αναλάβει μεγαλύτερους κινδύνους (βέλος ④). Το κίνητρο υπάρχει: υψηλότεροι κίνδυνοι, μεγαλύτερη αναμενόμενη απόδοση (θα το δούμε αργότερα).

Το ίδιο κίνητρο, όμως, θα έχουν και οι υπόλοιπες τράπεζες. Ως αποτέλεσμα, θα μεγεθυνθούν οι κίνδυνοι για το τραπεζικό σύστημα και θα είναι δυσκολότερο να αντιμετωπιστούν καθώς πλέον θα αφορούν περισσότερες τράπεζες και μεγαλύτερους κινδύνους για κάθε μία.

Εν τέλει, η προσπάθεια να αποφευχθεί πιθανή τραπεζική κρίση λόγω των προβλημάτων της τραπεζικής Χ ενδέχεται να μεταθέσει το πρόβλημα στο μέλλον και, μάλιστα, σε μεγαλύτερο μέγεθος.

Πίσω στο Όχι.

Και οι δύο προβληματισμοί ενισχύουν την απόφαση Όχι (βέλη ⑤ και ⑥).

Όλοι οι παίκτες, συμπεριλαμβανομένων των τραπεζών, βλέπουν ότι καταλήξατε στο Όχι.

Σκεφθείτε, τώρα, μία συνετή τράπεζα η οποία βρίσκεται σε δύσκολη θέση ή φοβάται ότι θα βρεθεί σε δύσκολη θέση (βέλος ⑦) λόγω εξελίξεων στην οικονομία και τις αγορές τις οποίες δεν ελέγχει. Γνωρίζοντας ότι δεν θα έχει καμία βοήθεια, ενδέχεται να αναλάβει υπέρμετρους κινδύνους. Εάν είναι τυχερή, και δεν εμφανιστούν οι κίνδυνοι – τι σημαίνει η έκφραση «να εμφανιστούν οι κίνδυνοι» θα το δούμε στην ενότητα 2.3 “Η πρόκληση των χρηματοδοτήσεων”–, η υψηλή κερδοφορία θα την βοηθήσει να ξεπεράσει τη δύσκολη θέση. Εάν όχι, που είναι το πιθανότερο να συμβεί, έτσι κι αλλιώς χαμένη ήταν.

Πίσω στο Ναι.

Έτσι, όμως, αυξάνεται η πιθανότητα να καταρρεύσει η τράπεζα. Πίσω στο Ναι πάλι (βέλος ⑧).

Ποια εν τέλει είναι η καλύτερη επιλογή; Ναι ή όχι;

...και από τις γενικότερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.

Η συζήτηση στο προηγούμενο ένθετο προϋποθέτει ότι η καλύτερη επιλογή ενδέχεται να εξαρτάται και από τις γενικότερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Γι’ αυτό οι τραπεζίτες, οι καλοί τραπεζίτες, όπως και όλοι οι έχοντες θέσεις ευθύνης στο χρηματοοικονομικό σύστημα, πρέπει να είναι κοινωνικά όντα όχι απλώς τεχνοκράτες που έχουν τεχνικές γνώσεις μόνο. Θα το διαπιστώσουμε σε πολλές περιπτώσεις σε μεταγενέστερα κεφάλαια.

Η συνετή συμπεριφορά ενίοτε είναι μη συνετή

Το παράδειγμα του ενθέτου 1.1 αναδεικνύει μία δυσάρεστη πραγματικότητα: η τραπεζική αρετή, δηλαδή, η αποφυγή υπέρμετρων κινδύνων οι οποίοι, σχεδόν νομοτελειακά, θα οδηγήσουν την τράπεζα σε πτώχευση, ενδέχεται να είναι επιζήμια. Συγκεκριμένα, κοστίζει στις καλές εποχές, αφού η ανάληψη μικρότερων κινδύνων συμβαδίζει με χαμηλότερα κέρδη, χωρίς να προστατεύει στις κακές – όταν εμφανιστούν τα προβλήματα των λιγότερο συνετών τραπεζών, όπως η τράπεζα Χ στο παράδειγμα του ενθέτου (ακολουθήστε το βέλος ①).

Το ότι η τραπεζική αρετή δεν ανταμείβεται *πάντοτε*, ενισχύει τα στρεβλά κίνητρα για την ανάληψη υπέρμετρων κινδύνων από όλες τις τράπεζες, συνετές και ριψοκίνδυνες, αυξάνοντας εν τέλει την πιθανότητα γενικευμένης τραπεζικής κρίσεως. Τέτοιες κρίσεις, όπως τεκμηριώνεται στο κεφάλαιο 7, έχουν δυσβάσταχτο οικονομικό και κοινωνικό κόστος, καθώς καταρρέει η οικονομία.

Ένα παράδειγμα από τη ζωή. Συμμετέχετε σε έναν αγώνα αυτοκινήτων. Εάν οδηγείτε συνετά, μάλλον θα χάσετε από περισσότερο ριψοκίνδυνους οδηγούς οι οποίοι θα τρέχουν περισσότερο, εκμεταλλευόμενοι και τη δική σας προσεκτική οδήγηση. Και, μάλιστα, χωρίς να μπορείτε να αποκλείσετε την πιθανότητα να εμπλακείτε σε ατύχημα το οποίο προκαλεί κάποιος από αυτούς. Οπότε και εσείς, όπως και οι υπόλοιποι συνετοί οδηγοί, θα αναγκαστείτε να οδηγήσετε ριψοκίνδυνα, αυξάνοντας τον κίνδυνο ατυχήματος για όλους· ή να μη συμμετάσχετε στον αγώνα.

Οι επιλογές του θεσμικού πλαισίου δεν είναι εύκολες

Το θεσμικό πλαίσιο είναι ο κώδικας συμπεριφοράς των συμμετεχόντων στο χρηματοοικονομικό σύστημα· είναι κάτι ανάλογο του κώδικα οδικής κυκλοφορίας (ΚΟΚ) για οδηγούς οχημάτων. Όπως ο καλός ΚΟΚ, ο οποίος είναι συμβατός με τις υπάρχουσες υποδομές και την τεχνολογία των οχημάτων, βοηθά στη γρήγορη και ασφαλή μετακίνηση των οχημάτων όταν εφαρμόζεται σωστά και ακριβοδίκαια, έτσι και το καλό θεσμικό πλαίσιο, το οποίο είναι συμβατό με τις οικονομικές συνθήκες και τους θεσμούς μίας χώρας, βοηθά στην αποτελεσματική και ασφαλή λειτουργία του χρηματοοικονομικού συστήματος προς όφελος του κοινωνικού συνόλου όταν εφαρμόζεται σωστά και ακριβοδίκαια.

Οι αναλογίες ισχύουν και για τα αρνητικά. Εάν ο ΚΟΚ δεν είναι καλός, ή δεν εφαρμόζεται σωστά και ακριβοδίκαια, τα αποτελέσματα θα είναι τραγικά όταν οι ριψοκίνδυνοι οδηγοί εμπλακούν σε ατύχημα προκαλώντας ζημιές ακόμη και σε συνेतούς. Σκεφθείτε το ανώτατο όριο ταχύτητας να είναι 200km/ώρα σε έναν κατσικόδρομο· ή να είναι 50km/ώρα, όσο επιτρέπουν οι οδικές συνθήκες, αλλά να μην εφαρμόζεται από κάποιους που έχουν τον τρόπο να αποφεύγουν τις συνέπειες από την παραβίαση του ΚΟΚ. Κατ' αναλογία, εάν το θεσμικό πλαίσιο δεν είναι καλό, ή δεν εφαρμόζεται σωστά και ακριβοδίκαια, θα έχει τραγικές συνέπειες για όλη την κοινωνία.

Το θεσμικό πλαίσιο έχει κόστος για όλους τους οικονομικούς παράγοντες.

Οι κανόνες του θεσμικού πλαισίου επιβάλλουν περιορισμούς στους συμμετέχοντες στο χρηματοοικονομικό σύστημα: *τι επιτρέπεται, τι απαγορεύεται και τι επιβάλλεται να κάνουν*. Κάθε περιορισμός, όμως, έχει δυνητικό κόστος: είτε διότι κοστίζει η συμμόρφωση, είτε διότι αναγκάζει όλους τους οικονομικούς παράγοντες –όχι μόνον τους συμμετέχοντες στο χρηματοοικονομικό σύστημα– να λειτουργούν διαφορετικά από ό,τι θα επέλεγαν με βάση τις δικές τους αναλύσεις κόστους-ωφελείας, είτε διότι τους αποτρέπει από δραστηριότητες τις οποίες θεωρούν επικερδείς.

Μάλιστα, περισσότεροι κανόνες/περιορισμοί μικρότερα *δυνητικά κέρδη*. Η λέξη-κλειδί είναι *δυνητικά*. Πρόκειται για μία γενική αρχή της μαθηματικής θεωρίας βελτιστοποίησης η οποία αναδεικνύεται με ένα απλό παράδειγμα στο ένθετο 1.2.

Ένθετο 1.2. Περισσότεροι κανόνες, μικρότερα δυνητικά κέρδη

Έστω ότι συμμετέχετε σε έναν αγώνα ταχύτητας στον οποίο η αμοιβή σας, το κέρδος σας, θα εξαρτηθεί από τον χρόνο να καλύψετε την απόσταση Αθήνα-Πειραιάς. Όσο μικρότερος είναι ο χρόνος, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η αμοιβή σας. Η μόνη σας υποχρέωση είναι να σταματάτε στα κόκκινα φανάρια.

Κάθε στάση θα σας κοστίζει, θα μειώνει την αμοιβή σας.

Εάν υπάρχει ένα μόνο φανάρι στη διαδρομή, ο μέγιστος αριθμός στάσεων σας θα είναι ένα. Ίσως είστε τυχεροί και το βρείτε πράσινο. Πριν ξεκινήσετε, λοιπόν, προϋπολογίζετε μία πιθανή καθυστέρηση.

Εάν υπάρχουν δύο φανάρια, ο μέγιστος αριθμός στάσεων σας θα είναι δύο· δύο πιθανές καθυστερήσεις. Εάν είστε άτυχοι, θα τα βρείτε και τα δύο κόκκινα – δύο καθυστερήσεις. Εάν είστε λίγο τυχεροί, θα βρείτε μόνο το ένα κόκκινο – μικρότερη καθυστέρηση, μικρότερο κόστος, μεγαλύτερο κέρδος. Εάν είστε πολύ τυχεροί, θα τα βρείτε και τα δύο πράσινα – καμία καθυστέρηση, κανένα κόστος, μέγιστο κέρδος.

κ.ο.κ.

Συμπερασματικά, για τον εν λόγω αγώνα, θα ισχύει

$$\left(\begin{array}{c} \text{Αριθμός} \\ \text{περιορισμών} \end{array} \right) = \left(\begin{array}{c} \text{Αριθμός} \\ \text{φαναριών} \end{array} \right) = \left(\begin{array}{c} \text{Μέγιστος πιθανός} \\ \text{αριθμός καθυστερήσεων} \end{array} \right)$$

$$\left(\begin{array}{c} \text{Πραγματικός αριθμός} \\ \text{καθυστερήσεων} \end{array} \right) \leq \left(\begin{array}{c} \text{Μέγιστος πιθανός} \\ \text{αριθμός καθυστερήσεων} \end{array} \right)$$

$$\left(\begin{array}{c} \text{Πραγματική} \\ \text{ζημία} \end{array} \right) \leq \left(\begin{array}{c} \text{Δυνητική} \\ \text{ζημία} \end{array} \right) \text{ και } \left(\begin{array}{c} \text{Πραγματικό} \\ \text{κέρδος} \end{array} \right) \leq \left(\begin{array}{c} \text{Δυνητικό} \\ \text{κέρδος} \end{array} \right)$$

Η πραγματική ζημία θα είναι ίση με τη δυνητική όταν όλοι οι περιορισμοί επηρεάζουν τις αποφάσεις σας – εδώ όταν βρείτε όλα τα φανάρια κόκκινα.

Ένα λεπτότερο κόστος

Στο ανωτέρω παράδειγμα, οι περιορισμοί θα έχουν κόστος ακόμη και όταν είστε τυχεροί και κανένα φανάρι δεν ήταν κόκκινο.

Η πιθανότητα το επόμενο φανάρι, μετά τη στροφή, να είναι κόκκινο, σας αναγκάζει να πηγαίνετε με μικρότερη ταχύτητα ώστε να έχετε το περιθώριο να σταματήσετε εάν όντως είναι κόκκινο.

Γενικεύοντας, οι κανόνες έχουν κόστος ακόμη και όταν δεν είναι δεσμευτικοί –στο παράδειγμα, όταν κανένα φανάρι δεν είναι κόκκινο–, καθώς οι οικονομικοί παράγοντες προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους προκειμένου να μην ξεπεράσουν τα επιτρεπτά όρια.

Και πάλι, περισσότεροι κανονισμοί, μεγαλύτερο δυνητικό κόστος, μικρότερα δυνητικά κέρδη.

Το θεσμικό πλαίσιο αποτελεί καταλύτη για καινοτομία.

Λόγω του ανωτέρω δυνητικού κόστους, οι οικονομικοί παράγοντες έχουν κίνητρο να παρακάμπτουν τους κανόνες του θεσμικού πλαισίου· νόμιμα, εάν έχουν την δυνατότητα, παράνομα, εάν όχι. Και στις δύο περιπτώσεις κάνουν αναλύσεις κόστους-ωφελείας: συγκρίνουν το κόστος της παρακάμψεως με το πιθανό κέρδος. Στο παράδειγμα του ενθέτου, συγκρίνουν το κόστος από την παραβίαση του κόκκινου φαναριού, εάν συλληφθούν, με το όφελος από τη μη καθυστέρηση.

Όπου υπάρχει ζήτηση, θα υπάρξει και προσφορά. Εν προκειμένω, η ζήτηση προέρχεται από την επιθυμία των οικονομικών παραγόντων να μειώσουν, και ιδανικά να αποφύγουν εντελώς, το κόστος των περιορισμών. Η προσφορά προέρχεται από το χρηματοοικονομικό σύστημα. Οι ενασχολούμενοι με αυτό έχουν διαχρονικά αποδειχθεί πολύ ευφάνταστοι στη δημιουργία χρηματοοικονομικών προϊόντων με τα οποία ξεπερνιούνται οι πάσης φύσεως περιορισμοί ή τουλάχιστον μειώνεται το κόστος τους.

Ως αποτέλεσμα, όλοι οι κανόνες παρακάμπονται σχετικά εύκολα, άλλοι σε μεγαλύτερο βαθμό άλλοι σε μικρότερο. Επιπλέον, έχουν απρόβλεπτες παρενέργειες. Μία συνήθης παρενέργεια είναι ότι οι ασθενέστεροι οικονομικά, αυτοί τους οποίους πρέπει να προστατεύει το θεσμικό πλαίσιο, πληρώνουν το κόστος των περιορισμών. Οι οικονομικά ισχυροί συνήθως έχουν την τεχνογνωσία –και αν δεν την έχουν, έχουν την οικονομική δυνατότητα να προσλάβουν άλλους οι οποίοι την κατέχουν–, καθώς και τα μέσα για να αποφύγουν ή και να επωφεληθούν από τους κανόνες.

Οι ρυθμιστικές παρεμβάσεις δεν είναι πάντοτε ενδεδειγμένες.

Οι θεσμικές παρεμβάσεις είναι εκ του περισσού όταν τα ιδιωτικά κίνητρα των συμμετεχόντων είναι συμβατά με το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου. Βασικά συστατικά του τελευταίου αποτελούν η *οικονομική ανάπτυξη*, η *ύπαρξη ευκαιριών για όλους*, και η *οικονομική σταθερότητα* – η αποφυγή μεγάλων μεταπτώσεων στις οικονομικές συνθήκες και των επιπτώσεών τους στη ζωή των ανθρώπων. Σε τέτοιες περιπτώσεις η αυτορρύθμιση αρκεί: κάθε οικονομικός παράγων, επιδιώκοντας το ίδιον συμφέρον, θα προάγει με τις πράξεις του το δημόσιο συμφέρον· το *αόρατο χέρι* του Adam Smith επί το έργον.

Αντιθέτως, οι θεσμικές παρεμβάσεις ίσως ενδείκνυνται όταν τα ιδιωτικά κίνητρα δεν είναι συμβατά με το δημόσιο συμφέρον. Η διστακτικότητα την οποία εκφράζει το 'ίσως' οφείλεται στο ότι πρέπει να γίνει στάθμιση του κοινωνικού οφέλους από τις ρυθμιστικές παρεμβάσεις με το κόστος των παρενεργειών τους.

Η πρόληψη είναι η καλύτερη θεραπεία.

Είναι προτιμότερο το θεσμικό πλαίσιο να εστιάζει στην αποτροπή των προβλημάτων παρά στην αντιμετώπιση των συνεπειών τους. Κοστίζει λιγότερο στην κοινωνία η πρόληψη από ό,τι η θεραπεία – θεραπεία η οποία, μάλιστα, ενδέχεται να μην είναι αποτελεσματική, όπως υποδηλούν οι συχνές τραπεζικές κρίσεις.

Αυτό, όμως, σημαίνει ότι πρέπει να εστιάζει στις αιτίες όχι στα συμπτώματα. Εάν, για παράδειγμα, το πρόβλημα έγκειται στην ανάληψη υπέρμετρων κινδύνων από τις τράπεζες, το θεσμικό πλαίσιο θα πρέπει να εστιάσει σε αυτό και όχι στην αντιμετώπιση των προβλημάτων όταν κάποια στιγμή αναπόφευκτα εμφανιστούν οι κίνδυνοι.

Είναι κάτι ανάλογο με την προληπτική ιατρική: καλύτερα να αποφύγουμε μία βαριά ασθένεια παρά να τρέχουμε να την αντιμετωπίσουμε.

Υπέρ της προλήψεως συνηγορεί το ότι οι κρίσεις δεν συμβαίνουν ως κεραυνοί εν αιθρία. Κατά κανόνα, είναι κατάληξη προβλημάτων τα οποία συσσωρεύονται επί σειρά ετών και για τα οποία υπάρχουν πολλά αξιόπιστα προειδοποιητικά σημάδια.

1.5 Οδηγός για τον αναγνώστη

Η προηγηθείσα συζήτηση δίνει μία αίσθηση του εύρους των αναλύσεων που όλοι πρέπει να κάνουμε, είτε συμμετέχουμε ενεργά στο χρηματοοικονομικό σύστημα είτε όχι. Μέρος τους είναι ότι πρέπει να προβλέπουμε τις πιθανές πράξεις όλων των συμμετεχόντων. Προς τούτο απαιτείται να τους (ανα)γνωρίζουμε αλλά και να κατανοούμε τους στόχους και τις επιλογές κάθε ενός, καθώς και τους περιορισμούς που αντιμετωπίζει – περιορισμοί οι οποίοι είναι πολλοί περισσότεροι από αυτούς του θεσμικού πλαισίου.

Όπως καταλαβαίνετε, για να είμαστε σε θέση να κάνουμε ολοκληρωμένες αναλύσεις πρέπει να γνωρίζουμε πολλά. Κάθε ένα από αυτά είναι απλό, καθότι βασίζεται στη λογική, όλα μαζί συνθέτουν έναν τεράστιο όγκο πληροφοριών.

Εργαλεία

Τα κύρια εργαλεία είναι ο ισολογισμός και τα αποτελέσματα χρήσεως των τραπεζών, η διαθεματική προσέγγιση, η λογική και οι συχνές αναφορές στον πραγματικό κόσμο.

Ισολογισμός και αποτελέσματα χρήσεως.

Από τις οικονομικές καταστάσεις των τραπεζών, δηλαδή, τον *ισολογισμό*, τα *αποτελέσματα χρήσεως*, την *κατάσταση ταμειακών ροών* και την *κατάσταση μεταβολών της καθαρής θέσης*, θα χρησιμοποιηθούν κυρίως οι δύο πρώτες.

Για τους μη έχοντες γνώσεις λογιστικής, ο ισολογισμός είναι, κατά προσέγγιση, μία κατάσταση με τις απαιτήσεις και τις υποχρεώσεις μίας τραπεζής. Ο πίνακας 1.1 παρουσιάζει έναν απλουστευμένο ισολογισμό.

Πίνακας 1.1. Απλουστευμένος ισολογισμός τραπεζής

Πηγές και χρήσεις των χρημάτων, απαιτήσεις και υποχρεώσεις των τραπεζών

Ενεργητικό/Απαιτήσεις	Παθητικό/Υποχρεώσεις
Διαθέσιμα	Καταθέσεις
Δάνεια	Χρηματοδότηση από τις αγορές
Επενδύσεις στις αγορές/Αξιόγραφα	Καθαρή θέση/Μετοχικό κεφάλαιο

Οι απαιτήσεις, στην πλευρά του ενεργητικού, περιγράφουν τις χρήσεις των χρημάτων που διαχειρίζεται η τράπεζα: διαθέσιμα, δάνεια (βέλος ④ στο σχήμα 1.1) και επενδύσεις στις αγορές/αξιόγραφα (βέλη ⑥ και ②). Οι υποχρεώσεις, στην πλευρά του παθητικού, περιγράφουν τις πηγές των χρημάτων: καταθέσεις (βέλος ③) και

χρηματοδότηση από τις αγορές και κεφάλαια των μετόχων/ιδιοκτητών της τραπεζής (βέλος ⑤). Τα δε αποτελέσματα χρήσεως παρουσιάζουν τις πηγές εσόδων και εξόδων: από πού έχει έσοδα η τράπεζα και πού τα ξοδεύει.

Ο ισολογισμός και τα αποτελέσματα χρήσεως αποτελούν τον συνδετικό ιστό για την περιγραφή των πολυσύνθετων τραπεζικών εργασιών· καθώς και την αναγνώριση των κινήτρων και την ανάλυση των στρατηγικών επιλογών όλων των ενδιαφερομένων, με στόχο να προβλέπουμε τις πιθανές αποφάσεις τους. Με άλλα λόγια, αντί να λέμε πολλές ιστορίες για την πληθώρα των δραστηριοτήτων των τραπεζών και τις πιθανές αποφάσεις όλων των ενδιαφερομένων, κάθε μία από τις οποίες είναι ενδιαφέρουσα και λογική, θα χρησιμοποιούμε τις δύο οικονομικές καταστάσεις για να βλέπουμε συνεχώς τη μεγάλη εικόνα, να θυμόμαστε όλους τους ενδιαφερόμενους και να προβλέπουμε το πιθανό αποτέλεσμα από τη στρατηγική αλληλεπίδρασή τους.

Διαθεματική προσέγγιση.

Η διαθεματική προσέγγιση συνίσταται στη σύνθεση θεμάτων από πολλές γνωστικές ενότητες, όπως

- ✓ τραπεζική λογιστική,
- ✓ θεωρία διαμεσολαβήσεως,
- ✓ διαχείριση ενεργητικού/παθητικού τραπεζών,
- ✓ θεσμικό πλαίσιο και εποπτεία, και
- ✓ πολιτική οικονομία.

Η τραπεζική λογιστική βοηθά στην κατανόηση των τραπεζικών προϊόντων και των σχετικών κινδύνων για τις τράπεζες.

Η θεωρία διαμεσολαβήσεως βοηθά στην κατανόηση των κύριων δραστηριοτήτων των τραπεζών: την αποδοχή καταθέσεων και τη χορήγηση δανείων. Συγκεκριμένα, πώς οι τράπεζες αντιμετωπίζουν αποτελεσματικότερα από άλλους οικονομικούς παράγοντες τα εγγενή προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ χρηματοδοτών και χρηματοδοτούμενων.

Η διαχείριση ενεργητικού/παθητικού αναφέρεται στην αντιμετώπιση των πολλών κινδύνων τους οποίους αναλαμβάνουν οι τράπεζες.

Το θεσμικό πλαίσιο αποτελεί τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας του χρηματοοικονομικού συστήματος, ενώ η εποπτεία αναφέρεται στην εφαρμογή του. Αμφότερα επηρεάζουν την λειτουργία του συστήματος καθώς και τα κίνητρα όλων των εμπλεκόμενων.

Τέλος, η πολιτική οικονομία αναφέρεται στις προβλέψεις του θεσμικού πλαισίου και στην ποιότητα και στο ακριβοδίκαιο της εφαρμογής του. Το θεσμικό πλαίσιο δεν είναι αποτέλεσμα θείας παρεμβάσεως, όπως οι δέκα εντολές του Μωυσέως. Αντιθέτως, αποφασίζεται από τα αρμόδια όργανα της Πολιτείας, τα στελέχη των οποίων έχουν τις δικές τους προτεραιότητες και δεν είναι σίγουρο ότι θα νομοθετούν πάντοτε με βάση το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου και όχι κάποιων συγκεκριμένων ατόμων ή κοινωνικών ομάδων. Ομοίως και για την εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου από τα στελέχη των εποπτικών αρχών.

Η πολιτική οικονομία μας ενδιαφέρει διότι το θεσμικό πλαίσιο και η εφαρμογή του επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα του χρηματοοικονομικού συστήματος: μεγα-

λύτερη αποτελεσματικότητα, μεγαλύτερη συμβολή στην κοινωνική ευημερία. Επηρεάζει, επίσης, την κατανομή στους πολίτες των κερδών στις καλές εποχές και των ζημιών στις κακές, καθώς και την πιθανότητα να ξεσπάσει κρίση και το μέγεθός της.

Όταν το θεσμικό πλαίσιο στηρίζεται σε σαθρά θεμέλια ή/και δεν εφαρμόζεται αποτελεσματικά και ακριβοδίκαια, θα υπάρξει κόστος για την κοινωνία και, λόγω αυτού, πίεση για αλλαγή. Κατά πόσον αυτή η πίεση θα φέρει αποτέλεσμα εξαρτάται από την λειτουργία των θεσμών της Πολιτείας υπέρ των πολλών.

Η έμφαση σε κινδύνους και ιδιοτελή κίνητρα δεν είναι για να περάσει το μήνυμα ότι οι τράπεζες, δηλαδή, τα διοικητικά στελέχη, οι εργαζόμενοι, οι ιδιοκτήτες..., είναι διεφθαρμένες· ούτε για τη δημιουργία αρνητικής προδιαθέσεως για τις τράπεζες και τους τραπεζίτες. Το αντίθετο. Διάχυτη στο βιβλίο είναι η αναγνώριση της μεγάλης δυνητικής συνεισφοράς των τραπεζών στην κοινωνική ευημερία και στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων· όπως και ο δημιουργικός προβληματισμός για το πώς θα μπορούσαμε να αυξήσουμε τη δυνητική συνεισφορά και να μειώσουμε τους κινδύνους.

Χρησιμοποιώντας παραδείγματα από την καθημερινή ζωή, η έμφαση είναι όπως στα μαθήματα οδήγησης: ναι μεν παρουσιάζεται τι συνιστά συνετή οδήγηση, αλλά κυρίως τονίζεται τι συνιστά επικίνδυνη οδήγηση – με παρουσίαση των τραγικών αποτελεσμάτων της. Επίσης, η έμφαση είναι παρόμοια με την προσέγγιση της ιατρικής: οι φοιτητές μελετούν παθολογία για να κατανοήσουν καλύτερα πώς λειτουργεί ένας υγιής οργανισμός και, στα πλαίσια της προλήψεως, να αναγνωρίζουν εγκαίρως τα συμπτώματα των ασθενειών.

Λογική.

Η παρουσίαση δεν είναι αξιωματική· δεν δίνονται έτοιμες συνταγές – δεν υπάρχουν άλλωστε. Τα πάντα βασίζονται στη λογική: στην εξέταση των κινήτρων και των διλημμάτων όλων των συμμετεχόντων στο χρηματοοικονομικό σύστημα – και είναι πολλοί, όπως αναλύθηκε στην ενότητα 2.

Σε κάθε υπό εξέταση θέμα, θα «μπαίνουμε στα ρούχα» όλων των ενδιαφερομένων, όχι μόνο των άμεσα εμπλεκόμενων, για να προβλέπουμε πώς πιθανόν θα συμπεριφερθούν. Οδηγό μας θα αποτελούν δύο παραδοχές: όλοι δουλεύουν πρώτα για τον εαυτό τους και μετά για τον οργανισμό ή την Αρχή της οποίας είναι στελέχη· και όλοι είναι έξυπνοι και ορθολογικοί και επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της ωφελείας τους. Στον λογικό αντίλογο ότι δεν συμπεριφέρονται όλοι οι άνθρωποι τόσο εγωκεντρικά, η απάντηση είναι ότι εάν υπάρχει έστω και ένας, κάτι το οποίο δεν μπορεί να αποκλειστεί, τα συμπεράσματα της λογικής αναλύσεως θα ισχύουν. Το ανάλογο από τη ζωή, ένας ριψοκίνδυνος ή ατζαμής οδηγός αρκεί για να προκαλέσει σοβαρό ατύχημα.

Στις λογικές αναλύσεις θα κινούμαστε συνεχώς από τις μικρότερες μονάδες που αποφασίζουν, τα άτομα, μέχρι τις μεγαλύτερες, την κυβέρνηση και τις εποπτικές αρχές. Επίσης, θα κάνουμε διάκριση μεταξύ των άμεσων και των μεσο- μακροπρόθεσμων επιδράσεων. Και για να κρίνουμε τις μεταβολές των τιμών θα εξετάζουμε τις μεταβολές της *προσφοράς* και της *ζήτησης*: η μείωση της προσφοράς ή/και η

αύξηση της ζητήσεως οδηγούν σε υψηλότερη τιμή, η αύξηση της προσφοράς ή/και η μείωση της ζητήσεως σε χαμηλότερη.

Και μία προειδοποίηση. Μην παρασυρθείτε από το ότι κάθε συμπέρασμα είναι απλό και λογικό. Είναι απλό αφού κάποιος έχει μνηθεί στο αντικείμενο της τραπεζικής είτε μέσω της μελέτης είτε μέσω της εμπειρίας. Στη δεύτερη περίπτωση είναι πολύ πιθανόν να έχει πληρώσει υψηλό τίμημα για τη μύηση, υπό τη μορφή ζημίας ή διαφυγόντων κερδών.

Ιστορίες από τον πραγματικό κόσμο.

Οι ιστορίες από τον πραγματικό κόσμο βοηθούν στην κατανόηση του αντικειμένου της τραπεζικής.

Μία διευκρίνιση. Οι συχνές αναφορές σε μεγάλες διεθνείς τράπεζες, όπως η Citi, η Deutsche Bank, η HSBC, η RBS και η UBS, και στις μεγαλύτερες ελληνικές, με προεξάρχουσες την ALPHA, την Εθνική, την Eurobank και την Πειραιώς, καθώς και σε θεσμικές αρχές στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ, δεν αντανakλούν κάποια προδιάθεση, θετική ή αρνητική, του γράφοντος, αλλά τη μεγαλύτερη προσοχή του χρηματοοικονομικού τύπου· υπάρχουν συχνότερες αναφορές για αυτές, ενώ τα λάθη, τα προβλήματα και οι επιτυχίες τους συζητούνται στα πρωτοσέλιδα. Περαιτέρω, οι κίνδυνοι, οι πειρασμοί και τα πάθη τους είναι κοινά με των υπολοίπων τραπεζών· οπότε οι ιστορίες τους έχουν μεγάλη διδακτική αξία.

Δομή

Το βιβλίο χωρίζεται σε τρία μέρη.

Το πρώτο, “Τα κομμάτια του puzzle”, περιγράφει τα κύρια χρηματοοικονομικά προϊόντα, θέτοντας τα θεμέλια για το κτίσιμο της μεγάλης εικόνας.

Στο δεύτερο, “Γνωρίζοντας τις τράπεζες”, περιγράφονται οι τράπεζες· τι κάνουν, πού αξιοποιούν τα χρήματα των καταθετών και των άλλων χρηματοδοτών τους, τι κινδύνους πρέπει να αναλαμβάνουν προκειμένου να συμβάλουν στην ευημερία του κοινωνικού συνόλου... Πρόκειται για ένα κοντινό πλάνο των τραπεζών.

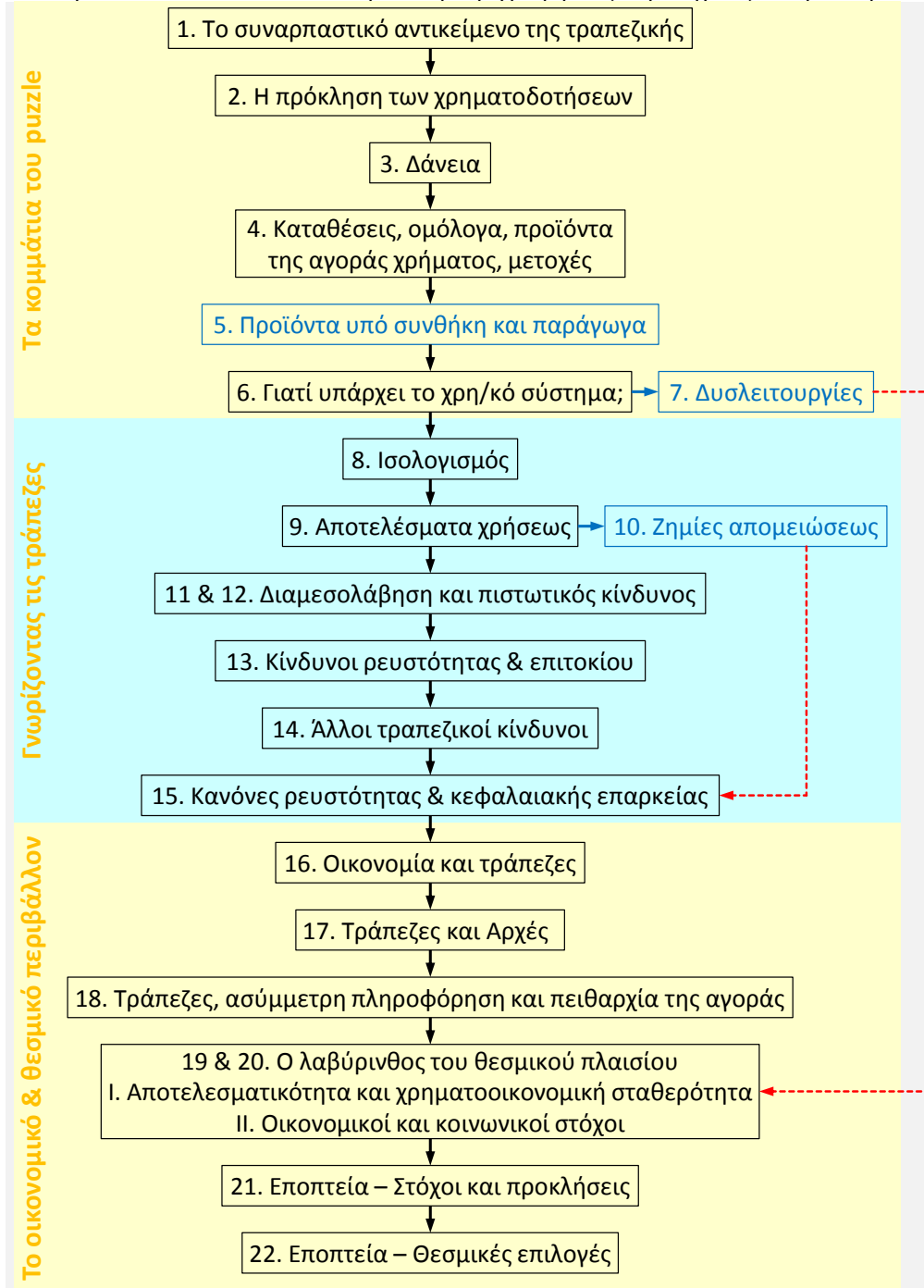
Το τρίτο, “Το οικονομικό & θεσμικό περιβάλλον” είναι μία πανοραμική εικόνα· πώς οι τράπεζες, ως μέρος του οικονομικού γίγνεσθαι, επηρεάζουν αλλά και επηρεάζονται από την οικονομία, τις αγορές, τις εποπτικές αρχές και το θεσμικό πλαίσιο.

Η δομή περιγράφεται στο σχήμα 1.4.

Ο ανυπόμονος αναγνώστης μπορεί να ξεκινήσει από το κεφάλαιο 8 για να έχει μία πρώτη εικόνα για το τι κάνουν οι τράπεζες και στη συνέχεια να μελετήσει τα κεφάλαια του πρώτου μέρους.

Σχήμα 1.4. Δομή του βιβλίου

Από τα βασικά στα σύνθετα, από την απλή περιγραφή στις στρατηγικές αλληλεπιδράσεις

Σημείωση. Τα κεφάλαια σε **μπλε πλαίσιο** μπορούν να παραληφθούν ή να διαβαστούν γρήγορα σε πρώτη ανάγνωση. Τα **κόκκινα διακεκομμένα βέλη** επισημαίνουν προαπαιτούμενα των κεφαλαίων 15 και 19 & 20 σε περίπτωση που έχουν παραληφθεί τα κεφάλαια 7 και 10.

Δύο διλήμματα

Η στρατηγική αλληλεπίδραση όλων των ενδιαφερομένων δημιουργεί μία αδήριτη ανάγκη: για να φθάσει κάποιος στο σημείο να κάνει ολοκληρωμένες αναλύσεις, να δίνει ολοκληρωμένες απαντήσεις σε ερωτήματα του πραγματικού κόσμου, και να παίρνει αποφάσεις, πρέπει να γνωρίζει όλους τους εμπλεκόμενους και να είναι σε θέση να μπαίνει στα ρούχα τους, δηλαδή, να αναγνωρίζει τα κίνητρα και τις επιλογές τους, καθώς και τους περιορισμούς που αντιμετωπίζουν. Αυτό, όμως, θα επιτευχθεί στο τέλος του βιβλίου.

Μέχρι τότε τι γίνεται; Η επιγραμματική παρουσίαση των θεμάτων και η σύνθεσή τους στο τέλος ενέχει τον κίνδυνο να κουραστεί ο αναγνώστης από τη συζήτηση φαινομενικά ασύνδετων θεμάτων και να χάσει τη μεγάλη εικόνα.

Σειρά παρουσιάσεως.

Χρειάζεται, λοιπόν, να γίνει επιλογή για τη σειρά παρουσιάσεως των αναλυόμενων θεμάτων. Πρόκειται για ένα μεγάλο δίλημμα για το οποίο δεν υπάρχει απόλυτη απάντηση· επειδή όλα τα θέματα είναι αλληλένδετα, όποια επιλογή και να γίνει, πάντα θα υπάρχουν λογικά άλματα τα οποία θα καλυφθούν αργότερα.

Η δομή του βιβλίου αντανακλά τη σειρά την οποία κρίνει ο γράφων ως καταλληλότερη – ότι δημιουργεί τα μικρότερα λογικά άλματα. Προκειμένου να μην αποτελούν μεγάλο εμπόδιο στη ροή του κειμένου, υπάρχουν κάποιες επαναλήψεις, ενώ αρκετά θέματα αναλύονται σε ένθετα για γρήγορη πρόσβαση.

Επίπεδο λεπτομερειών.

Ένα δεύτερο δίλημμα αφορά το εύρος των πληροφοριών. Στα πρώτα κεφάλαια ιδιαίτερα, ίσως σας φανεί υπερβολικό· πολλές λεπτομέρειες, κουραστικές λεπτομέρειες, λεπτομέρειες που ενδεχομένως αποσπούν την προσοχή σας... Στα τελευταία, όμως, μάλλον θα θέλετε περισσότερες λεπτομέρειες και περισσότερα παραδείγματα από τον πραγματικό κόσμο.

Οι πολλές λεπτομέρειες αντανακλούν την πολυπλοκότητα της οικονομικής ζωής. Εν συντομία, στον ανταγωνιστικό κόσμο που ζούμε, όπου όλοι προσπαθούν για το καλύτερο, η επιτυχία κρίνεται στις λεπτομέρειες – ενίοτε στις πολύ μικρές λεπτομέρειες· σε μία διαπραγμάτευση, σε μία συμφωνία, σε μία δίκη... κάθε ενδιαφερόμενος θα προσπαθήσει να αξιοποιήσει όλα τα ισχυρά του σημεία και επιχειρήματα και να αντιμετωπίσει τα αντίστοιχα των αντισυμβαλλομένων του. Όταν θα προσπαθείτε να μπειτε στα ρούχα των άλλων, θα πρέπει να γνωρίζετε ότι θα χρησιμοποιήσουν κάθε μέσο, θεμιτό ή αθέμιτο, για να επιτύχουν τους στόχους τους, πιθανόν εις βάρος σας. Η άγνοια, λοιπόν, δεν αποτελεί επιλογή· ούτε οι μισές γνώσεις.

Με διαφορετικά λόγια, κάθε ένας προσπαθεί να βρει ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Με την πληροφόρηση να είναι πλέον εύκολη, η δυνατότητά του εξαρτάται από τις λεπτομέρειες. Σκεφθείτε, για παράδειγμα, τα αυτοκίνητα. Προσπαθώντας οι κατασκευάστριες εταιρείες να τα διαφοροποιήσουν, ώστε να γίνουν ελκυστικότερα, εφαρμόζουν τεχνολογίες κάθε μία εκ των οποίων έχει μικρή επίδραση στην αποδοτικότητα των αυτοκινήτων και στην άνεση των επιβατών, αλλά, παρά ταύτα, απαιτεί πολλούς πόρους –ανθρώπινους και υλικούς– για να αναπτυχθεί.

Στα χρηματοοικονομικά, τα ανωτέρω σημαίνουν ότι μικρές διαφορές στα χρηματοοικονομικά συμβόλαια, στο θεσμικό πλαίσιο και στην αυστηρότητα εφαρμογής του, στο θεσμικό περιβάλλον, στην οικονομία και στη συμπεριφορά κάποιων εκ των πρωταγωνιστών, κρυφών και φανερών, προκαλούν μεγάλες διαφορές στα κίνητρα όλων των ενδιαφερομένων, στις αποφάσεις τους και, κατά συνέπεια, στα παρατηρούμενα αποτελέσματα.

Προς διευκόλυνση των αναγνωστών, ιδιαίτερα όσων ξεκινούν χωρίς γνώσεις και προσλαμβάνουσες παραστάσεις από την οικονομία και τις τράπεζες, μία παράγραφος στο τέλος της εισαγωγής κάθε κεφαλαίου επισημαίνει τις «λεπτομέρειες» τις οποίες μπορείτε να διαβάσετε επιφανειακά σε πρώτη ανάγνωση, επανερχόμενοι σε αυτές αργότερα, καθώς θα συμπληρώνετε μεγαλύτερο μέρος του puzzle της τραπεζικής. Προτείνει, επίσης, έναν τρόπο μελέτης του κεφαλαίου, επισημαίνοντας, όπου χρειάζεται, το επίπεδο τεχνικής και λογικής δυσκολίας κάθε ενότητας.

Προσέγγιση

Το βιβλίο δεν επιδιώκει να δώσει έτοιμες συνταγές – όπως θα διαπιστώσετε, άλλωστε, δεν υπάρχουν τέτοιες συνταγές για τις σχέσεις μεταξύ έξυπνων και στρατηγικώς σκεπτομένων ανθρώπων.

Αντιθέτως, επιδιώκει να καλλιεργήσει την κριτική σκέψη και τον δημιουργικό προβληματισμό. Προς τούτο, εστιάζεται στη μεγάλη εικόνα και προσπαθεί να αναδείξει τα κύρια ερωτήματα, να προβληματίσει για ψευδείς –όπως, κατ’ επανάληψιν, έχει αποδείξει η ζωή– «βεβαιότητες», να επισημάνει τις άγνωστες χρυσές τομές του θεσμικού πλαισίου και, βάσει αυτών, να βοηθήσει στην κατανόηση του πραγματικού κόσμου και τη λήψη καλύτερων αποφάσεων, και να προβληματίσει για το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο και τις προτεινόμενες αλλαγές του.

Και μία παρατήρηση. Ακόμη και αν δεν έχετε γνώσεις τραπεζικής, θα καταλαβαίνετε διαισθητικά τα εξεταζόμενα θέματα διότι έχουν γενικότερη εφαρμογή στις ανθρώπινες σχέσεις· έχουν να κάνουν με την ανθρώπινη φύση, με τη συμπεριφορά έξυπνων ανθρώπων οι οποίοι γνωρίζουν το συμφέρον τους και πώς να το επιτύχουν. Παρότι όλα είναι λογικά, είναι εξαιρετικά δύσκολο να τα σκεφθεί κανείς χωρίς κάποιο ερέθισμα. Εάν το ερέθισμα προέλθει από την πραγματική ζωή, θα είναι αργά καθώς θα έχετε ήδη υποστεί οικονομική ζημία ή θα έχετε χάσει την ευκαιρία να επωφεληθείτε από τις επερχόμενες εξελίξεις.

Το βιβλίο ως διδακτικό εγχειρίδιο

Η αρθρωτή δομή του βιβλίου παρέχει μεγάλη ευελιξία στη χρήση του σε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα σε οικονομικές σχολές και σε σχολές διοικήσεως επιχειρήσεων. Είναι, επίσης, κατάλληλο για νομικές σχολές, καθώς αναδεικνύει τη λογική του θεσμικού πλαισίου που διέπει τη λειτουργία των τραπεζών.

Ενδεικτικά, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε δύο συνεχόμενα προπτυχιακά μαθήματα τραπεζικής, το πρώτο εκ των οποίων να καλύπτει τα κεφάλαια 1-9 και επιλεγμένες ενότητες του κεφαλαίου 10, ενώ το δεύτερο τα κεφάλαια 11-15 και επιλεγμένες ενότητες από τα υπόλοιπα κεφάλαια, ανάλογα με τις ανάγκες της τάξεως και τις προτιμήσεις του διδάσκοντος.

Εάν οι φοιτητές έχουν βασικές γνώσεις τιμολογήσεως αξιογράφων, οπότε θα έχουν καλύψει σε ικανοποιητικό βαθμό το πρώτο μέρος, το βιβλίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε ένα εντατικό προπτυχιακό ή μεταπτυχιακό μάθημα τραπεζικής.

Τα ανωτέρω μαθήματα μπορούν να συνδυαστούν με μάθημα διαχειρίσεως ενεργητικού-παθητικού και με εργαστηριακό μάθημα τραπεζικής για τη δημιουργία κατευθύνσεως σπουδών σε τραπεζική και με εξειδικευμένα μαθήματα τραπεζικής μικροοικονομικής (θεωρία) και οικονομετρικών εφαρμογών, σε περισσότερο θεωρητικά προγράμματα τα οποία προετοιμάζουν για διδακτορικές σπουδές.

Για περισσότερες λεπτομέρειες, ο ενδιαφερόμενος διδάσκων ας επικοινωνήσει με τον συγγραφέα.